

Dalyvavimas viešoje diskusijoje

Siekdamas sustiprinti Lietuvoje veikiančias kredito unijas ir užtikrinti tvarią, ilgalaikę jų plėtrą, Lietuvos bankas sudarė ekspertų grupę, kuri parengė siūlymus, kaip patobulinti kredito unijų veiklą, ir kviečia diskutuoti dėl šiame dokumente pateiktos medžiagos. Dokumente pateikiami svarstymai yra conceptualaus pobūdžio, jais siekiama rasti geriausią sprendimą, kaip sustiprinti kredito unijų sektorių. Konkretūs įgyvendinamieji pasiūlymai būtų rengiami vėliau, atsižvelgiant į gautas pastabas, komentarus ir pareikštas nuomones.

Klausimai viešai diskusijai pateikiami kiekvienoje dokumento dalyje ir dokumento pabaigoje. Komentarai, pasiūlymai ir pastabos būtų naudingiausi, jeigu būtų:

- **tiksliai ir argumentuotai** atsakoma į klausimus,
- pateikiami **argumentai**,
- pristatomos kitos galimos **reguliavimo alternatyvos**.

Komentarus ir pasiūlymus prašome siųsti el. paštu KUreguliavimas@lb.lt iki 2014 m. gegužės 2 d.

Turinys

Dalyvavimas viešojoje diskusijoje	2
Teikiamų siūlymų kontekstas ir pagrindimas	4
Kredito unijų sektoriaus reformos sritys	5
1. Kapitalo formavimas.....	5
2. Įsipareigojimų struktūra	9
3. Kooperatinė integracija	10
4. Valdymas ir vidaus kontrolė	13
Klausimai viešai diskusijai	15
Terminai.....	16

Teikiamų siūlymų kontekstas ir pagrindimas

Lietuvos bankas siekia, kad šalies finansų sistema būtų saugi, patikima, skaidri ir konkurencinga. Atsižvelgdama į Lietuvos banko vykdomą misiją, viziją ir vadovaudamasi institucinėmis vertybėmis, Lietuvos banko valdyba yra nustačiusi šalies centrinio banko 2014–2016 m. strateginius siekius. Vienas iš jų – pasiūlyti naują, efektyvų kredito unijų veiklos modelį ir aktyviai prisidėti prie jo įgyvendinimo. Tai sustiprintų Lietuvoje veikiančias kredito unijas ir užtikrintų tvarią, ilgalaikę jų sektoriaus veiklą ateityje. Siekdama išsiaiškinti šiame sektoriuje kylančias problemas, Lietuvos banke sudaryta ekspertų darbo grupė atliko kredito unijų veiklos analizę¹.

Atlikta kredito unijų veiklos analizė atskleidė, kad šio sektoriaus raida nebuvo tvari, o dabartinė reguliavimo aplinka skatina imtis esminių pokyčių. Esama kredito unijų reguliavimo sistema neužtikrina tinkamų paskatų dalyvauti demokratinio valdymo principu (vienas narys – vienas balsas) pagrįstoje kredito unijų veikloje. Didžiąją unijų įsipareigojimų dalį sudaro apdrausti indėliai. Indėlininkai neprisiima unijos veikos rizikos, tačiau gauna palyginti dideles palūkanas už indėlius. Tai blogina kredito unijų veiklos rezultatus ir riboja galimybes sukaupti tvarų kapitalą iš pelno. Kredito unijos neturi pakankamos tvaraus ir nuostolius padengti galinčio kapitalo atsargos.

Lietuvoje kredito unijos veikia kaip maži bankai, tačiau dabartinė jų valdymo struktūra nėra pakankama suvaldyti kylančioms rizikoms, o tai kelia grėsmę ilgalaikiam sektoriaus tvarumui. Problemų kredito unijų sektoriuje kilo dėl pernelyg sparčios jų plėtros, nepakankamos kai kurių unijų vadovų kompetencijos ir trūkstamų ekonominių paskatų nariams dalyvauti valdyme, kurios būtų ribojusios rizikingą unijų veiklą.

Kredito unijų Lietuvoje teikiamos finansinės paslaugos nėra išskirtinės, tačiau tarp tam tikrų klientų, ypač šalies regionuose, jos papildo gyventojams prieinamų finansinių paslaugų spektrą ir didina konkurenciją rinkoje. Būdamos mažesnės, lankstesnės, kredito unijos tam tikrais atvejais gali geriau tenkinti savo narių ekonominius poreikius, tačiau jos susiduria ir su didesne veiklos rizika. Kitaip nei bankams, nesant griežtos akcininkų kontrolės, kredito unijoms gali lengviau kilti netinkamo valdymo ir kapitalo trūkumo problemų.

Neatsakinga kai kurių kredito unijų kreditavimo politika, prastas rizikos valdymas ir netinkamas vadovavimas lemia neveiksnių paskolų augimą ir reikšmingus turto nuvertėjimo nuostolius. 2013–2014 m. keturios kredito unijos buvo paskelbtos nemokiomis, o VĮ „Indėlių ir investicijų draudimas“ teko prievolė padengti daugiau negu 380 mln. litų indėlių draudimo išmokų.

2013 m. kredito unijų, Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ir Lietuvos banko atstovai svarstė kredito unijų sektoriaus problemas². Atsižvelgiant į būtinybę neatidėliotinai spręsti kai kurias šio sektoriaus problemas, buvo sutarta pirmiausia parengti Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymo pakeitimus, kurie leistų taisyti didžiausius veiklos reglamentavimo trūkumus, o vėliau pradėti strateginę sektoriaus reformą, nukreiptą į unijų veiklos stiprinimą iš esmės.

Siekiant užtikrinti tvarią, ilgalaikę kredito unijų plėtrą Lietuvoje, Lietuvos banke sukurtos darbo grupės ekspertai parengė siūlymus, kaip sustiprinti kredito unijų sektorių tiek atskirų unijų lygiu (mikrolygiu), tiek kaip sistemą (sisteminiu lygiu). Pasiūlytos mikrolygio priemonės yra skirtos kredito unijų kapitalui stiprinti, narių ekonominėms paskatoms dalyvauti unijos valdyme sukurti, kredito unijų bendruomeniškumui sustiprinti. **Šie pasiūlymai turėtų būti įgyvendinami net tuo atveju, jei būtų nuspręsta sisteminiu lygiu nekeisti kredito unijų veiklos modelio.**

Sisteminiu lygiu ekspertų darbo grupė siūlo stiprinti kredito unijas sudarant galimybę joms jungtis į kooperatinius bankus. Kartu veikiančios unijos galėtų lengviau konkuruoti rinkoje su kitomis kredito bei mokėjimo paslaugas teikiančiomis įstaigomis. Siekiant užtikrinti rinkos pasitikėjimą kooperatinių bankų veiklos patikimumu, jiems turėtų būti taikomi tokie pat priežiūros reikalavimai kaip ir komerciniams bankams.

Lietuvos bankas inicijuoja diskusiją ir kviečia apsvarstyti čia siūlomas arba pasiūlyti kitas priemones, kurios padėtų sukurti tinkamą kooperacijos pagrindais veikiančių kredito unijų sistemą.

Klausimas

K1

Kodėl svarbu, kad Lietuvoje būtų būtent kooperatiniais pagrindais veikiančių kredito įstaigų? Koks jų vaidmuo Lietuvos finansų sistemoje, kuo jis išskirtinis?

¹ Ivertinti situaciją šalies kredito unijų sektoriuje padėjo ir 2013 m. gruodžio mėn. Lietuvoje viešėjusi Tarptautinio valiutos fondo techninės pagalbos misija.

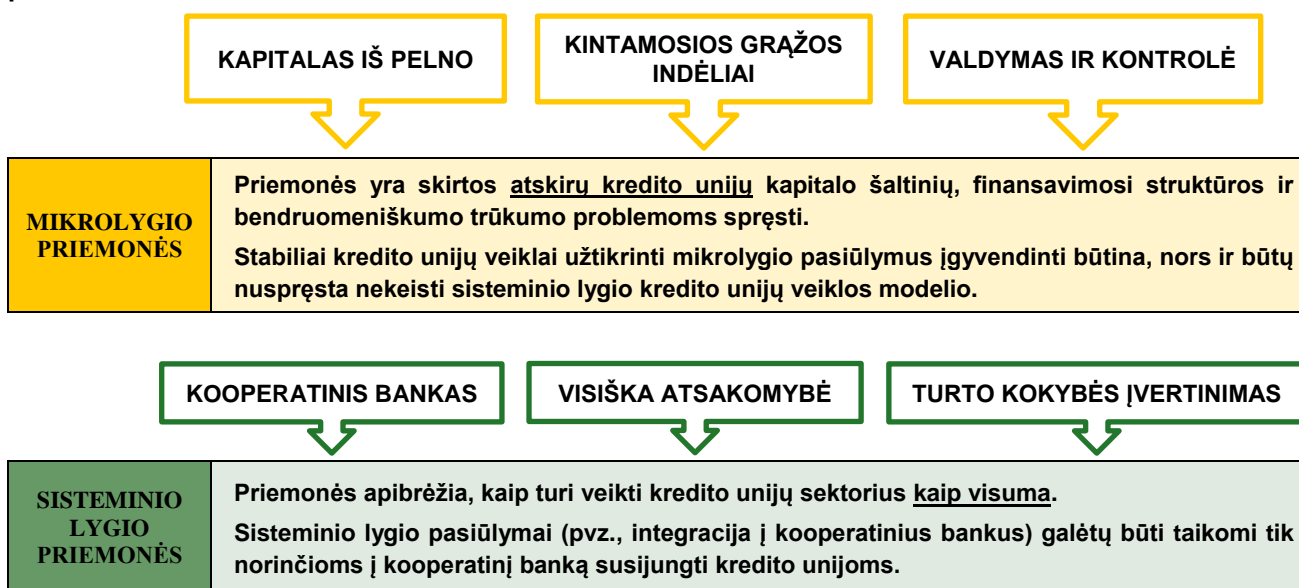
² Darbo grupė sudaryta 2013 m. kovo 8 d. Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymu.

Kredito unijų sektoriaus reformos sritys

Lietuvos bankas kviečia viešai apsvarstyti ekspertų siūlomas priemones, kurios sustiprintų kredito unijų sistemą sprendžiant klausimus šiose srityse:

1. **KAPITALO FORMAVIMAS.** Siūloma užtikrinti, kad kredito unijos turėtų pakankamą nuostolius galinčio kompensuoti kapitalo atsargą, sukauptą iš uždirbto pelno.
2. **ISIPAREIGOJIMŲ STRUKTŪRA.** Siūloma didinti finansines paskatas nariams dalyvauti unijos valdyme, pagerinti kredito unijų veiklos rezultatus ir sukurti prielaidas iš pelno kaupti tvaraus kapitalo atsargą.
3. **KOOPERATINĖ INTEGRACIJA.** Siūloma skatinti kredito unijas jungtis į kooperatinius bankus, taip gerinti rizikos pasidalijimą ir užtikrinti veiksmingą kredito unijų tarpusavio pagalbą; atlikti unijų turto kokybės įvertinimą.
4. **VALDYMAS IR VIDAUS KONTROLĖ.** Siūloma stiprinti kredito unijų valdymo sąrangą, taip sumažinant galimus narių ir vadovų interesų konfliktus, sukurti paskatas nariams aktyviau dalyvauti unijos valdyme.

Dokumente viešai diskusijai siūlomos priemonės šalies kredito unijų sektoriaus struktūrinėms problemoms spręsti yra suskirstytos į dvi grupes: MIKROLYGIO PRIEMONES ir SISTEMINIO LYGIO priemones.

1. KAPITALO FORMAVIMAS

Problemos apibūdinimas

Kapitalas finansų įstaigose yra skirtas padengti nuostoliams, kurių galėtų susidaryti esant nepalankioms sąlygoms rinkoje. Šalyse, kuriose kredito unijos ar kooperatiniai bankai veikia sėkmingai (pvz., Nyderlanduose, Suomijoje, Šveicarijoje), didžioji dalis kapitalo sukaupiama iš gauto pelno, o pasiektas aukštas tvaraus kapitalo pakankamumo lygis leidžia užtikrinti stabilią ir patikimą kredito unijų veiklą.

Pasaulinė kredito unijų taryba (angl. *World Council of Credit Unions, WOCCU*)³ rekomenduoja kaupti didelę tvaraus kapitalo atsargą, o narių pajų, jei jie yra kintamieji, nelaikyti kapitalu. Tarybos nuomone, pajus galima laikyti kredito unijų kapitalu tik tuo atveju, jei įstatymuose yra apibrėžtos jų stabilumą užtikrinančios priemonės ir tai žinoma kredito unijų nariams prieš priimant sprendimą stoti į kredito uniją. Paskelbtos rekomendacijos rodo, kad, kredito unijai neturint pakankamai tvaraus kapitalo, kyla pavojus jos veiklos patikimumui ir narių ekonominiams interesams. Kapitalas turi būti sudaromas ir didinamas iš sukaupto pelno arba neatlygintų įnašų. Kapitalas, į kurį nariai turi tiesioginę reikalavimo teisę (pvz., pajai), negali būti laikomas tvari. Kai kurioms kredito unijoms suteiktos subordinuotosios paskolos yra tik laikina kapitalo stiprinimo priemonė.

Nors kredito unijų kapitalas turėtų būti stabilus ir daugiausia formuojamas iš pelno, Lietuvoje didžiąją jo dalį sudaro nepastovus, nuolat kintantis kapitalas, suformuotas iš paskolas paėmusių narių papildomų pajinių įnašų.

³ WOCCU (angl. *World Council of Credit Unions*) – pasaulinė kredito unijų taryba, skatinanti tvarų kredito unijų ir kitų finansų kooperatyvų vystymąsi visame pasaulyje. WOCCU atstovauja kredito unijoms bendradarbiaujant su šalių vyriausybe, siekiant patobulinti teisės aktus ir kredito unijų reguliacinę aplinką.

Lietuvoje veikiančių kredito unijų sistemos kapitalo pakankamumo rodiklis yra gana aukštas, bet kapitalo kokybė ir jo struktūra nėra tinkama. 2013 m. pabaigoje⁴ bendras perskaičiuotas kredito unijų sektoriaus kapitalas sudarė 182,9 mln. litų, kapitalo pakankamumo normatyvas siekė 18,44 procentų⁵, tačiau didžioji kapitalo dalis buvo suformuota iš paskolas paėmusių narių įnašų. Gražinant paskolą, proporcingai gali būti mažinamas ir skolininko įmokėtas pajinis įnašas. Taigi, toks kapitalas negali būti laikomas tvariu kredito unijos kapitalu. Kredito unijos Lietuvoje veikia beveik 20 metų, tačiau per tą laiką reikšmingų kapitalo atsargų iš pelno joms sukaupti nepavyko. Kredito unijos narys, įsigijęs minimalaus dydžio pajų (šiuo metu – dažniausiai 100 Lt), įgyja unijos valdymo teises, tačiau išstodamas iš unijos gali pinigų už pajų atsiimti.

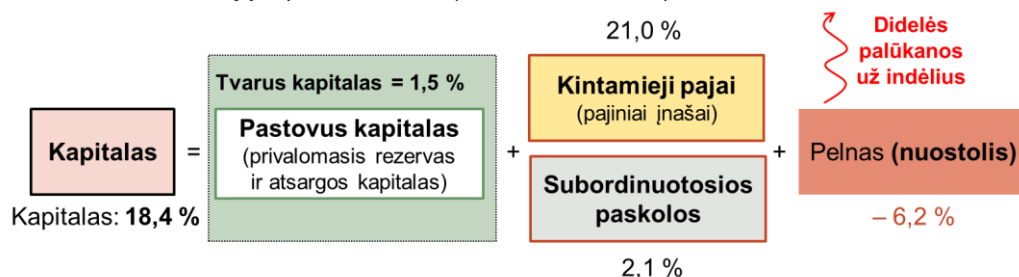
Kredito unijų sektoriui grėsmę kelia susiformavusi veiklos strategija užtikrinti kapitalo pakankamumo normatyvo vykdymą teikiant daugiau paskolų. Dauguma kredito unijų kaip pagrindinį kapitalo didinimo šaltinį nurodo spartesnę paskolų teikimą, tačiau turėtų būti priešingai: tik turint pakankamą nuostolius padengti leidžiančio kapitalo atsargą kredito institucija turėtų svarstyti kreditavimo veiklos plėtros planus. Kitaip kyla grėsmė, kad kapitalas bus dirbtinai didinamas iš unijos lėšų, o tokia veikla draudžiama.

Kredito unijos nariui gali būti paskolinama ne didesnė kaip dešimteriopa jo pajinio įnašo dydžio suma. Taip besiskolinantis narys tarsi stiprina unijos kapitalą, bet, sugrąžinus paskolą ar jos dalį, pajinė įmoka į kapitalą dažnai gražinama skolininkui. Praktikoje nuostata, kad visas papildomas pajus laikomas kredito unijoje iki paskolos gražinimo, taikoma labai retai. Paskolos likučiui sumažėjus, paprastai pajus irgi sumažinamas iki reikalaujamo dydžio arba juo dengiama dalis paskolos. Tai lemia su suteiktų paskolų suma siejamo kapitalo nestabilumą. Nors kredito unijos gali savo įstatuose numatyti ir kitus, tvaresnius kapitalo kaupimo būdus, bendrųjų reikalavimų nebuvimas neskatina jų numatyti – kredito unijai neracionalu bloginti savo konkurencines sąlygas. Tokių su paskolomis susietų pajų nelaikant unijų kapitalu (nes juos galima atsiimti), stabilaus ir nuostolius leidžiančio padengti kapitalo (privalomojo rezervo ir atsargos kapitalo), t. y. tvaraus kapitalo, kredito unijose būtų 15,1 mln. litų, o tvaraus kapitalo pakankamumo rodiklis jose siektų 1,5 procento.⁶ Nedidelė tvaraus kapitalo dalis reiškia, kad šalies kredito unijos veikia su mažesne kapitalo atsarga ir yra rizikingesnės nei kitos finansų įstaigos. Kredito unijų tvaraus kapitalo ir turto santykis siekia 0,7 procento (mažesnis santykis yra rizikingesnis).

Kredito unijų sektoriaus pelningumą mažina ir kapitalo kaupimo galimybes riboja probleminių paskolų kredito nuostoliai ir didelės už indėlius mokamų palūkanų normos. Kredito unijų sektoriuje 2013 m. pabaigoje buvo nepaskirstyta 61,4 mln. litų praėjusių ir einamųjų metų nuostolių, jiems padengti turimų privalomųjų rezervų ir atsargos kapitalo būtų nepakakę. Galimybę uždirbti didesnę pelną ir jį skirti blogų paskolų nuostoliams kompensuoti bei kapitalui stiprinti riboja kai kurių kredito unijų klientams mokamos didelės palūkanos už indėlius.

Aktyvi konkurencija ir aukštos indėlių palūkanų normos lemia nuostolingą kredito unijų sektoriaus veiklą. Nuostolinga kredito unijų sektoriaus veikla rodo, kad indėlininkams atlyginama daugiau, nei kredito unijos ekonomiškai yra pajėgios atlyginti. Nesat efektyvios prievolės ir paskatų kaupti tvaraus kapitalo atsargų, o nariams pajininkams – padengti patirtų nuostolių, kredito unijos, net ir veikdamos nuostolingai, tiems nariams moka dideles palūkanas už indėlius. Tai kelia abejonių dėl kredito unijų veiklos tęstinumo.

1 pav. Esama kredito unijų kapitalo struktūra (2013 m. IV ketvirtis)

Šaltinis: Lietuvos bankas.

⁴ Neaudituočių ataskaitų duomenimis.

⁵ Nustatytas kapitalo pakankamumo normatyvas unijoms yra 13, 18 arba 25 proc., atsižvelgiant į paskolų juridiniams asmenims dalį kredito unijos paskolų portfelyje.

⁶ Skaiciuojant nevertintas praėjusių metų nepaskirstytas nuostolis. Įtraukus jį, tvaraus kredito unijų kapitalo rodiklis taptų neigiamas.

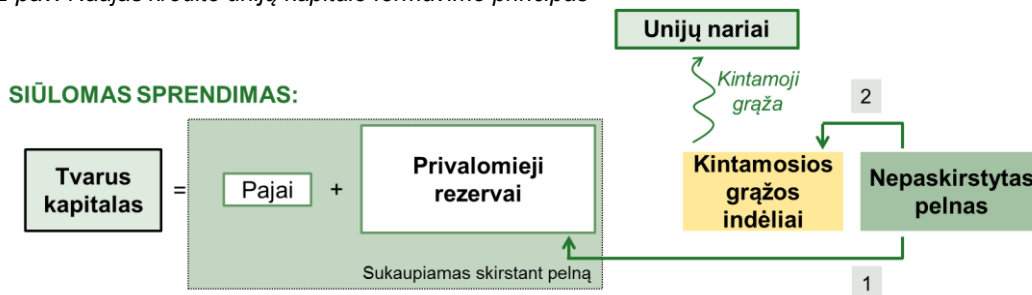
• TVARAUS KAPITALO KAUPIMAS IŠ PELNO

Kredito unijos kapitalo formavimo pagrindą turi sudaryti skirstymas iš pelno, o atskaitymai iš jo kapitalo atsargai turėtų būti privalomi iki bus pasiektas nustatytas (didesnis nei šiuo metu) minimalus tvaraus kapitalo lygis. Nors atskaitymai į privalomąjį rezervą arba atsargos kapitalą ir šiuo metu yra privalomi (jie negali būti mažesni kaip 20 proc. kredito unijos pelno), lėtą kapitalo atsargų augimą lemia mažas unijų pelningumas. Iš tikrųjų pelningumui turi įtakos kredito veiklos „ne dėl pelno“ principas, numatantis, kad už narystę unijoje atlyginama, pavyzdžiui, taikant mažesnes paskolų ar didesnes indėlių palūkanas. Tvaraus kapitalo kaupimą riboja ir šiuo metu nustatytas žemas tikslinis iš pelno kaupiamo privalomojo rezervo lygis – tik 1/5 kredito unijos nuosavo kapitalo. Palyginimui, Šveicarijoje kooperacijos pagrindais veikiančios *Raiffeisen* grupės iš pelno sukauptos kapitalo atsargos sudaro beveik 90 procentų viso kapitalo⁷, o Lietuvoje šiuo metu yra sukauptas bendras nepaskirstytas nuostolis.

Norėdamos sukaupti tvaraus kapitalo, kredito unijos turi reikšmingai pagerinti veiklos rezultatus, t. y. didinti pajamas arba mažinti sąnaudas. Indėlininkams mokamos didelės ir nuo kredito unijos veiklos rezultatu nepriklausančios palūkanos už indėlius riboja kapitalo kaupimo galimybes ir neskatina indėlininkų, kurie kartu yra ir pajininkai, kontroliuoti unijų veiklos. Atsižvelgdamos į tai, kredito unijos privalėtų pereinamuoju laikotarpiu sukaupti tam tikro lygio kapitalo atsargas iš pelno (žr. kitą siūlymą).

Kad būtų sustiprintas kredito unijų kapitalas, pajai turi tapti tik nedidele veiklos nuostolius galinčio padengti kapitalo dalimi. Pagal siūlomą unijų kapitalo formavimo principą, dalis pelno turėtų būti skiriama kaupti tvaraus kapitalo atsargai, o kita dalis išmokama kaip palūkanos už kintamosios gražos indėlius⁸. Nesukauptus pakankamai kapitalo iš veiklos pelno, unijų nariams reikėtų sunešti papildomus įnašus, kurie užtikrintų tinkamą unijos kapitalo kokybę pereinamuoju laikotarpiu. Palaipsniui papildomi įnašai būtų pakeičiami tvariu, iš pelno sukauptu kapitalu ir galėtų būti gražinami nariams. Toks kapitalo formavimo modelis užtikrintų, kad kredito unija tiek steigimosi, tiek ir plėtros laikotarpiu turėtų pakankamą kapitalo, leidžiančio padengti galimus nuostolius, atsargą. Kartu toks modelis kurtų finansines paskatas unijos nariams aktyviau ir atsakingiau dalyvauti įstaigos valdyme.

2 pav. Naujas kredito unijų kapitalo formavimo principas

Šaltinis: Lietuvos bankas.

• KINTAMOSIOS GRAŽOS INDĒLIAI

Atsižvelgiant į kredito unijų veiklos specifiką ir siekiant užtikrinti dalies pelno skyrimą kapitalo atsargai, tikslinga dalį kredito unijų indėlių pakeisti kintamosios gražos indėliais⁹. Jie, kaip ir paprasti indėliai, būtų draudžiami VĮ „Indėlių ir investicijų draudimo“ (IID), tačiau už juos nebūtų mokamos iš anksto sutartos palūkanos. Kiekvienais metais kintamosios gražos indėlių palūkanos būtų nustatomos ir tvirtinamos narių susirinkime ir priklausytų tiek nuo unijos veiklos rezultatų, tiek nuo kapitalizacijos lygio, t. y. nuo to, kiek buvo atskaityta į privalomąjį rezervą. Kintamosios gražos indėliai būtų gražintinos lėšos, todėl jie nebūtų įskaitomi į kapitalą ar kapitalo rodiklius. Tokie indėliai gerokai pagerintų unijų metinius veiklos rezultatus, o tai užtikrintų kapitalo kaupimą pirmiausia iš vidinių resursų. Kintamosios gražos indėlių palūkanos būtų sumokamos po privalomų atskaitymų (iki nustatyto lygio) į kapitalą. Ilgainiui, sukauptus būtinas kapitalo atsargas, kintamosios gražos indėlių graža priklausytų nuo unijos veiklos pelno, o jų palūkanų normos galėtų tapti didesnės už indėlių palūkanas.

⁷ *Cooperative Democracy for a Strong Raiffeisen* (2012). Prieiga internete: [http://www.raiffeisen.ch/raiffeisen/internet/docs.nsf/\\$UNID/3E65EBE899A6BA9EC12573EE00494CAD/\\$file/Structure%20Raiffeisen%20Group.pdf](http://www.raiffeisen.ch/raiffeisen/internet/docs.nsf/$UNID/3E65EBE899A6BA9EC12573EE00494CAD/$file/Structure%20Raiffeisen%20Group.pdf).

⁸ Plačiau apie tai rašoma 1 intarpe.

⁹ Panaši tvarka taikoma Airijoje. Airijos kredito unijų reglamentavimas numato, kad bendra visų kredito unijos narių indėlių suma negali būti didesnė už narių turimų pajų dydį.

- **KREDITO UNIJOS NARIŲ GAUNAMA GRĄŽA TURI PRIKLAUSYTI NUO UNIJOS VEIKLOS**

Sumažinusios mokamas sutarto dydžio indėlių palūkanas ir paskirstydamos dalį veiklos rezultatų per kintamosios grąžos indėlius, kredito unijos galėtų stiprinti kapitalą iš atsiradusių vidinių šaltinių. Tokiu būdu kooperatiniais pagrindais veikiančios kredito unijos galėtų lanksčiau planuoti veiklos sąnaudas ir kaupti tvarų kapitalą, o tai užtikrintų tvاریą, ilgalaikę unijų veiklą.

Dalies veiklos pelno skirstymas per kintamosios grąžos indėlius labiau skatintų kredito unijų narius dalyvauti visuotiniuose narių susirinkimuose ir atidžiau domėtis unijos veikla. Matant tiesioginę gaunamos indėlių grąžos priklausomybę nuo unijos veiklos patikimumo, kiltų ekonominės paskatos realiai, o ne formaliai įsitraukti į unijos valdymą. Jei kintamosios grąžos indėlis būtų laikomas ne visą finansinį laikotarpį (metus), už jį galėtų būti mokama grąža, proporcinga šio indėlio laikymo laikotarpiui.

- **PEREINAMASIS LAIKOTARPIS SUSTIPRINTI KREDITO UNIJŲ KAPITALĄ**

Kredito unijų kapitalui iš pelno sukaupti būtų reikalingas pereinamasis laikotarpis. Įgyvendinant siūlomus pakeitimus, tvaraus kapitalo dalis kapitale, naudojamame apskaičiuoti kapitalo pakankamumo normatyvą, kiekvienais metais turėtų nuosekliai didėti, kol kapitalo pakankamumo normatyvas būtų vykdomas vien iš tvaraus kapitalo. Vėliau bent dalis uždirbamo pelno taip pat turėtų būti skiriama kapitalo atsargai didinti.

Siekiant užtikrinti sklandų kredito unijų įsipareigojimų struktūros pasikeitimą, pereinamuoju laikotarpiu turėtų būti didinamas ir tikslinis finansavimosi kintamosios grąžos indėliais lygis. Viena iš galimų alternatyvų – kasmet palaipsniui didinti finansavimosi kintamosios grąžos indėliais proporciją įsipareigojimų struktūroje, kol kintamosios grąžos indėliai sudarys reikšmingą dalį įsipareigojimų.

1 intarpas. Naujų kapitalo ir įsipareigojimų priemonių apibrėžimai

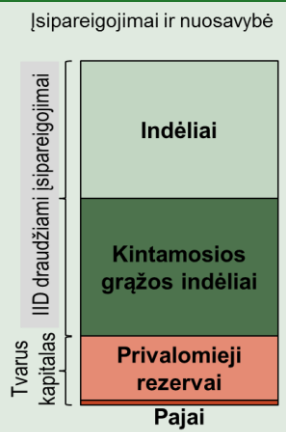
Teikiant siūlymus dėl kapitalo formavimo principų ir įsipareigojimų struktūros pakeitimų, keistųsi kai kurie šiuo metu vartojamų terminų apibrėžimai. Hipotetinė įsipareigojimų ir nuosavybės struktūra pateikiama paveiksle dešinėje.

Indėliai – IID draudžiami įsipareigojimai, už kuriuos mokamos sutarto dydžio palūkanos.

Kintamosios grąžos indėliai – IID draudžiami įsipareigojimai, kurių grąža nėra garantuota, o priklauso nuo unijos veiklos rezultatų.

Privalomieji rezervai – kapitalas (pagrindinė tvaraus kapitalo dalis), kaupiamas paskirstant unijos pelną, skirtas dengti patiriamiesiems netikėtiems veiklos nuostoliams.

Pajai – kredito unijos kapitalo dalis, suteikianti teisę kredito unijos visuotinio narių susirinkimo metu turėti vieno balso teisę sprendžiant unijos narių visuotinio susirinkimo kompetencijai priskirtus klausimus.

Klausimai

- K2** Ar pritariate siūlymui, kad kredito unijos turėtų nedelsiant stiprinti kapitalą, didžiąją tvaraus kapitalo dalį kaupdamos iš uždirbto pelno?
- K3** Ar pritariate kintamosios grąžos indėlių koncepcijai?
- K4** Kaip kitaip kredito unijos galėtų sukaupti pakankamą tvaraus, nuostolius leidžiančio padengti kapitalo atsargą?

2. ĮSIPAREIGOJIMŲ STRUKTŪRA

Problemos apibūdinimas

Būtinybė, kad kredito unijos formuotų tvarų kapitalą, neatsiejama nuo įsipareigojimų struktūros pakeitimų. Kaip jau minėta, vienas svarbiausių kredito unijų tvaraus kapitalo kaupimo šaltinių turėtų būti vidiniai resursai – uždirbamas pelnas. Vienas iš būdų tai pasiekti – sukurti naują įsipareigojimų struktūrą, dalį mokamų palūkanų už indėlius tiesiogiai susiejant su kredito unijos veiklos rezultatais. Tokie įsipareigojimų struktūros pakeitimai taip pat padidintų narių paskatas aktyviai ir atsakingai dalyvauti unijos valdyme.

Dėl ribotos įtakos priimant sprendimus (vienas narys visuomet turi tik vieną balsą, nepaisant investicijų dydžio) kredito unijų pajininkų suinteresuotumas rūpintis ilgalaikiu unijos veiklos tvarumu (pelningumu ir pakankamo kapitalo lygio užtikrinimu) yra kitoks nei, pavyzdžiui, akcinių bendrovių savininkų (akcininkų) suinteresuotumas. Atsižvelgiant į tai, svarbu sukurti kredito unijų palūkanų sąnaudų reguliavimo ir kapitalo atsargos stiprinimo iš vidaus šaltinių mechanizmą. Dabar sutarto dydžio palūkanas už indėlius gaunantys unijos nariai (jie yra ir unijos savininkai!) naudojami „nemokamais pietumis“ (angl. *free lunch*), t. y. jiems kompensuojama už riziką, kurią prisiima ne jie patys, o IID, draudžiantis kredito unijose laikomus indėlius. Finansuojantis brangesniais įsipareigojimais, mažėja unijų veiklos pelningumas ir netenkama galimybės sparčiau kaupti kapitalo atsargą iš pelno.

Esama finansavimosi struktūra nekelia ekonominių paskatų dalyvauti kredito unijos valdyme. Kooperacijos pagrindais veikiančių kredito unijų indėlininkus ir skolininkus turėtų sieti bendri interesai ir tokia bendros atsakomybės aplinka leistų užtikrinti priimtina rizikos valdymą. Tačiau Lietuvoje dalis kredito unijų pasižymi tik sparčiu narių, vienijamų tik teritorinio kriterijaus, skaičiaus augimu. Kooperacijos principų tokiose kredito unijose dažnai nepaisoma, jokia socialinė (bendruomeninė) funkcija nevykdoma. Tokių kredito unijų veikla grindžiama narių pajamų maksimizavimu arba tam tikros narių grupės poreikių tenkinimu (kreditavimu).

Kredito unijų sektoriaus augimą daug lemia valstybinė indėlių draudimo sistema. Indėlių draudimas leidžia unijoms lengvai pritraukti indėlių siūlant didesnes palūkanas, tačiau didelės įsipareigojimų sąnaudos lemia prastus veiklos rezultatus ir mažina kapitalo kaupimo galimybes. Didesnes palūkanas indėlininkams kredito unijos gali siūlyti ir dėl mokamų mažesnių indėlių draudimo įmokų.

Lietuvoje fiziniai asmenys kredito unijos nariais dažnai tampa vien dėl finansinės naudos, sėkminga ir pelninga kooperacijos pagrindais veikiančios unijos veikla jie mažai tesuinteresuoti. Nariai indėlininkai iš esmės yra suinteresuoti tik didesnėmis palūkanomis, gaunamomis už apdraustus indėlius, kredito unijos valdymu ar jos patikimumu jie mažai tesidomi. Visa indėlio suma (iki 345 280 Lt), įskaitant ir sukauptas palūkanas, unijos nemokumo atveju yra kompensuojama. Taip bet kokios kredito unijos mokumo problemos perkeliamos indėlių draudimo sistemai, o galiausiai tampa ir visos valstybės, t. y. visų mokesčių mokėtojų, įsipareigojimais. Vidutinis draudžiamų indėlių dydis bankuose siekia 8,1 tūkst. litų, o kredito unijose – 16,5 tūkst. litų. Kai kuriose kredito unijose apdraustų indėlių vidurkis viršija 30 tūkst. litų. Tokia statistika leidžia daryti išvadą, kad reikšminga dalis kredito unijų indėlininkų, ypač laikančių didesnes pinigų sumas, nariais tampa ne dėl siekio tapti kooperacinio judėjimo dalimi ir prisidėti prie visų jos narių interesų tenkinimo, bet dėl galimybių gauti didesnę finansinę grąžą neprisiimant investavimo rizikos.

Pasiūlymai

• KINTAMOSIOS GRAŽOS INDĒLIAI TURI SUDARYTI REIKŠMINGĄ KREDITO UNIJOS ĮSIPAREIGOJIMŲ DALĮ

Kintamosios grąžos indėlių dalis kredito unijų įsipareigojimų struktūroje turi būti reguliuojama. Tokia subalansuota įsipareigojimų struktūra susietų kredito unijos finansavimosi sąnaudas su veiklos pelningumu, leistų unijai lengviau palaikyti siekiamą pelningumo maržą ir sudarytų galimybę skirti pelno dalį privalomiesiems rezervams formuoti. Toks reikalavimas kredito unijoms taikomas ir kitose šalyse, pavyzdžiui, Airijoje¹⁰.

Kintamosios grąžos įsipareigojimai padidintų kredito unijos lankstumą vykstant ekonominės aplinkos pokyčiams ar keičiantis unijos veiklos efektyvumui, o didesnis narių ekonominis suinteresuotumas kontroliuoti unijos veiklą reikšmingai stiprintų jų dalyvavimą valdyme. Įpareigojimas kredito unijoms per pereinamąjį laikotarpį sukaupti reikšmingą tvaraus kapitalo atsargą mažintų unijų paskatas siūlyti dideles palūkanas už terminuotuosius indėlius, taip bandant atsverti neapibrėžtumą dėl kintamosios grąžos indėlių palūkanų¹¹.

• KREDITO UNIJOS NARYS TURĒTŲ GALIMYBĖ PADĒTI ĮPRASTĄ FIKSUOTOS GRAŽOS INDĒLĮ TIK TURĒDAMAS TAM TIKRO DYDŽIO KINTAMOSIOS GRAŽOS INDĒLĮ

Kredito unijos narys galėtų padėti indėlį (ir gauti sutarto dydžio palūkanas) tik tuo atveju, jei jo kintamosios grąžos indėlis viršija nustatytą minimalią (pakankamai reikšmingą) ribą. Kredito unijos indėlininkas, gaunantis

¹⁰ Panaši reguliavimo sistema taikoma Airijoje. Joje kredito unijų reglamentavimas numato, kad bendra visų unijos narių indėlių suma nebūtų didesnė už narių turimų pajų dydį. Iki 100 000 eurų ribojamas ir maksimalus vieno nario indėlis unijoje.

¹¹ Svarbu, kad būtų išvengta galimybės šio reikalavimo nevykdyti, pavyzdžiui, mokėti kelis kartus didesnes palūkanas už indėlius, kurios kompensuotų mažesnę grąžą, gaunamą už kintamosios grąžos indėlius. Tai galima pasiekti pakeičiant Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymo nuostatas arba priežiūriniemis priemonėmis, ribojant ypač didelių palūkanų už indėlius mokėjimą.

nepastovaus dydžio grąžą, priklausančią nuo kredito unijos uždirbto pelno, galėtų padėti indėlių ir gauti sutarto dydžio palūkanas tik tuo atveju, jei jo kintamosios grąžos indėlio dydis viršytų kredito unijos arba Lietuvos banko nustatytą minimalią (pakankamai reikšmingą) ribą. Taip būtų sukuriamos ekonominės paskatos indėlininkams aktyviau dalyvauti kredito unijų veikloje.

Klausimai

K5

Ar palaikote pasiūlymą didinti kredito unijų patiriamų palūkanų sąnaudų valdymo galimybes ir narių įsitraukimą į valdymą, subalansuojant kintamosios grąžos indėlių ir kitų finansavimosi priemonių santykį?

K6

Gal matote kitų efektyvių priemonių, kaip sumažinti indėlių palūkanų našta kredito unijų veiklos pelningumui ir paskatinti narių įsitraukimą į unijos valdymą?

3. KOOPERATINĖ INTEGRACIJA

Problemos apibūdinimas

Bendruomeniškumas (angl. *common bond*) yra vienas pagrindinių kredito unijos skirtumų nuo kitų finansų įstaigų (pvz., bankų ar kolektyvinio investavimo subjektų). Įgyvendinant kooperatinio judėjimo tikslus, nustatyta, kad kredito unijos nariai gali būti tik tie asmenys, kuriuos sieja bendri socialiniai ar ekonominiai ryšiai. Asmenis gali vienyti priklausymas tam tikrai asociacijai, bendruomenei, geografinei grupei, darbas vienoje organizacijoje, atstovavimas vienai ar giminingoms profesijoms. Nuo tokio narių bendrumo priklauso ir unijos vidinių ryšių stiprumas. Bendruomeniškumas stiprina kredito uniją, nes bendros informacijos valdymas (pvz., vienos srities išmanymas) padeda tiksliau, mažesnėmis sąnaudomis vertinti riziką¹². Kita vertus, toks kredito unijų veiklos modelis yra efektyvus tik esant palyginti nedideliame unijų turtui, o plečiantis veiklos apimčiai atsiranda poreikis geriau valdyti rizikas diversifikuojant paskolų portfelį.

Nors bendruomeniškumas yra vienas esminių kredito unijos bruožų, šiuo metu jis silpsta ir praranda reikšmę, unijos Lietuvoje veikia iš esmės tik teritoriniu principu. Didelis narių skaičius, mažas įsitraukimas į valdymą ir valstybės teikiama indėlių apsauga silpnina pagrindinius efektyvios kredito unijų veiklos principus. Silpstantis kredito unijų narių bendruomeniškumas lemia ir galimybių vertinti kredito riziką prastėjimą bei valdymo problemas – nariams nebelieka paskatų dalyvauti unijos valdyme.

Lietuvos centrinės kredito unijos vaidmuo

Šiuo metu kredito unijos veikia dviem skirtingais sisteminiais lygiais: dalis jų priklauso Lietuvos centrinei kredito unijai (LCKU), kita dalis nėra jos narės. Dabartinis kredito unijas vienijančių asocijuotųjų struktūrų teisinis reguliavimas nenumato visiškos narių atsakomybės užtikrinant individualių kredito unijų veiklos tvarumą.

LCKU yra savo narių interesus ginanti ir jiems atstovaujanti organizacija. Vykdydama savo funkcijas, LCKU atstovauja narių interesams, tam tikrais atvejais teikia jiems finansinę pagalbą. LCKU populiarina kredito unijas ir jų teikiamas paslaugas, organizuoja rinkodaros akcijas, taip pat organizuoja seminarus kredito unijų vadovams ir kitus specializuotus seminarus. Be to, LCKU teikia pastabas ir pasiūlymus dėl unijų veiklą reglamentuojančių teisės aktų, konsultuoja unijas, nustato LCKU narėms vienodo standartizuoto dokumentų tvarkymo formas, taisykles, teikia kitokią pagalbą.

Šiuo metu įstatymuose numatytas LCKU statusas šiai institucijai suteikia išskirtinių teisių, tačiau nenumato pakankamai prievolių ir atsakomybės. Pagal įstatymus, LCKU yra panaši į kredito unijų asociaciją su kooperatinio banko elementais, bet jai nesuteikta pakankamų atsakomybės, susijusios su kredito unijų sektoriaus tvarumo palaikymu, efektyvumo gerinimu ir pan. LCKU suteikta daug laisvės priimant sprendimus dėl sistemos tvarumo fondų kaupimo ir jų panaudojimo, ji gali palaikyti ar atmesti sprendimus dėl atskirų kredito unijų LCKU narių gelbėjimo.

LCKU susiduria su interesų konflikto problema: viena vertus, ji prižiūri kredito unijas, kita vertus, apie kilusias problemas turi informuoti Lietuvos banką ir imtis priemonių grėsmėms pašalinti. Šiuo metu galiojančiame LCKU įstatyme numatyta, kad LCKU stebi ir tikrina savo narių veiklą, o pastebėjusi pažeidimus teikia informaciją priežiūros institucijai dėl nustatytų pažeidimų. Tačiau šis savireguliacijos mechanizmas nėra efektyvus, nes ne visos Lietuvoje veikiančios kredito unijos priklauso LCKU, t. y. narystė LCKU nėra privaloma. LCKU taip pat kyla interesų konflikto problema: ji yra sudaryta iš kredito unijų narių, todėl prižiūrimasis objektas (kredito unija) kartu yra prižiūrinčios institucijos (LCKU) „savininkas“¹³. Be to, dabartiniame įstatyme įtvirtinta LCKU išskirtinė teisė vykdyti analogišką veiklą panaikina galimybę steigti naujoms panašaus pobūdžio finansų institucijoms ir nepagrįstai riboja konkurenciją rinkoje.

¹² Walter J. R. 2006. *Not Your Father's Credit Union*. Federal Reserve Bank of Richmond Economic, Quarterly Review 32, 1827–1859.

¹³ LCKU aukščiausias sprendimų priėmimo organas yra visuotinis narių (kredito unijų) susirinkimas.

Kredito unijas vienijanti LCKU nėra pakankamai efektyvi sistema, kad ji visiškai užtikrintų tvarią savo narių veiklą. Kaip parodė praktika, net ir kartu veikiančios unijos neturi veiksmingų priemonių, kurios galėtų užtikrinti tinkamą unijų kontrolę ir veiklos tvarumą. Po sparčios kredito unijų sektoriaus plėtros LCKU tapo nepajėgi atlikti šios įstatyme nustatytos funkcijos. Pavyzdžiui, nemoki tapusi kredito unija „Vilniaus taupomoji kasa“ buvo didžiausia iš visos kredito unijų sistemos ir turto bei kapitalo apimtimi pranoko LCKU.

Kredito unijų turto kokybės problema

Netinkamo vadovavimo kai kurioms kredito unijoms pasekmės Lietuvoje ypač išryškėjo 2012–2014 m., kai dideli turto vertės sumažėjimo nuostoliai lėmė keturių kredito unijų nemokumą. Keturios kredito unijos, tarp jų ir didžiausia, dėl pernelyg rizikingos veiklos sukeltų mokumo problemų turėjo nutraukti veiklą, o IID teko prievolė išmokėti daugiau negu 380 mln. litų indėlių draudimo išmokų.

Siūlydamos dideles palūkanas už indėlius, kredito unijos yra priverstos pritrauktas lėšas investuoti (skolinti) brangiau ir rizikingiau. Kredito unijos aktyviai konkuruoja indėlių rinkoje, siūlydamos palyginti dideles palūkanas ir taip didindamos prisiimamų įsipareigojimų kainą. Tai lemia, kad ir skolinti kredito unijos turi už didesnes palūkanas, kartu prisiimti didesnę kredito riziką.

Per pastaruosius 2–3 metus kredito unijos pradėjo sparčiai kredituoti asocijuotuosius narius. 2013 m. gruodžio 31 d. duomenimis, jiems buvo suteikta daugiau nei 298 mln. litų, arba beveik 30 proc., visų suteiktų paskolų, nors asocijuotųjų narių indėliai siekė tik 45,5 mln. litų. Atkreiptinas dėmesys, kad beveik penktadalio kredito unijų juridiniams asmenims suteiktos paskolos sudarė daugiau nei 30 proc. paskolų portfelio, o aštuonių kredito unijų jos viršijo 50 procentų. Į juridinių asmenų kreditavimą (daugiau nei 50 proc. paskolų portfelio) orientuojasi didžiuosiuose miestuose veikiančios kredito unijos (visos Vilniuje, po vieną Kaune, Klaipėdoje ir Šiauliuose), dviejų iš jų juridiniams asmenims suteiktų paskolų dalis paskolų portfelyje viršija 80 procentų.

Nors dalis kredito unijų orientuojasi į paskolų teikimą verslui, atidėjiniai galimiems nuostoliams padengti vis dar sudaromi vangiai. Nors didžiausią kredito unijų sektoriaus paskolų portfelio dalį vis dar sudaro skolinimas namų ūkiams, pastaruoju metu sparčiai didėjantis skolinimas įmonėms, t. y. asocijuotiesiems nariams, kelia nemažą riziką. Kredito unijų gebėjimas tinkamai įvertinti didesnę skolinimo verslui riziką yra silpnas, o pradėję didėti galimiems nuostoliams kompensuoti skirti atidėjiniai rodo, kad prisiimama rizika didėja ir nėra iki galo objektyviai įvertinta. Ateityje tai gali lemti ir daugiau turto nuvertėjimo nuostolių. Vis dėlto kredito unijų suteiktų paskolų portfelio kokybės vertinimas labai nevienodas: dalis unijų vykdo labai rizikingą veiklą, dalies veikla yra tvari.

Pasiūlymai

• KOOPERATINIAI BANKAI – STIPRESNĖS KREDITO UNIJOS

Skatinti kredito unijų jungimąsi į kooperatinius bankus, taip užtikrinant geresnę rizikos pasidalijimą, didesnę kredito unijų tarpusavio pagalbą ir veiklos efektyvumą. Kartu veikiančios kredito unijos galėtų lengviau konkuruoti su kitomis kredito ir mokėjimo paslaugas teikiančiomis įstaigomis. Centralizavus mokėjimo, rizikos valdymo ir informacinių technologijų sistemas, sumažėtų operacinės, palūkanų ir kitos veiklos sąnaudos. Veiklos masto ekonomija turėtų teigiamą poveikį kredito unijų veiklos efektyvumui, pelningumui ir kapitalo kaupimo galimybėms. Aukšti Suomijoje (*OP-Pohjola Group*), Šveicarijoje (*Raiffeisen Switzerland*), Nyderlanduose (*Rabobank*) ir kitose šalyse veikiančių kooperatinių bankų reitingai rodo, kad tinkamai valdomi, efektyviu savikontrolės mechanizmu grindžiami ir kooperatyvo narių įsipareigojimus garantuojantys kooperatiniai bankai gali sukaupti dideles kapitalo atsargas iš pelno ir būti dideli, patikimi finansų rinkos dalyviai.

Didesnė integracija padėtų spręsti esamas kredito unijų kapitalo, rizikos valdymo ir vangaus narių dalyvavimo priimant strateginius veiklos sprendimus problemas. Kredito unijų jungimasis į kooperatinius bankus sustiprintų jau veikiančias unijas, tačiau neapribotų konkurencijos finansinių paslaugų rinkoje. Galimybė steigti naujoms kredito unijoms ir naujiems kooperatiniams bankams didintų konkurenciją kreditavimo, mokėjimų ir kitų finansinių paslaugų srityse.

• PATIKIMUMO GARANTAS – NERIBOTA UNIJŲ TARPUSAVIO ATSAKOMYBĖ UŽ KITAS KOOPERATINIO BANKO UNIJAS

Kooperatiniame banke turėtų galioti neribota jo narių nuostolių padengimo sistema, įtvirtinanti kooperatinį veiklos principą „vienas už visus, visi už vieną“. Taip kooperatinį banką sudarančioms unijoms (ir pačiam kooperatiniam bankui) rastųsi ekonominių paskatų daug atidžiau prižiūrėti ir kontroliuoti unijų veiklą. Prireikus kooperatinis bankas galėtų imtis ir pirminės intervencijos priemonių unijos mokumui atkurti. Lietuvos bankas stebėtų, kad savireguliacijos funkcijos būtų vykdomos tinkamai. Toks kooperatinių bankų veikimo modelis užtikrina sėkmingą ir tvarią kredito unijų veiklą Suomijoje ir Šveicarijoje.

Siekiant užtikrinti kooperatinio banko narių mokumą, turėtų būti sudaromas specialus stabilizacijos fondas. Įmokos į fondą turėtų būti mokamos, pavyzdžiui, atsižvelgiant į kredito unijų rizikingumą. Pritrūkus fondo lėšų su problema susidūrusios kredito unijos mokumui atkurti, kitos kooperatinio banko narės proporcingai turimam turtui pasidalytų likusią pagalbą skirti reikalingų lėšų dalį.

- **TARPTAUTINIUS REIKALAVIMUS ATITINKANTI DVIEJŲ LYGIŲ PRIEŽIŪROS SISTEMA: SAVIREGULIACIJA IR LIETUVOS BANKO PRIEŽIŪRA**

Kooperatinis bankas turėtų atitikti visus komerciniams bankams keliamus priežiūrinius reikalavimus, jį sudarančių kredito unijų balansai priežiūros tikslais turėtų būti konsoliduojami. Taip būtų išvengiama galimo reguliacinio arbitražo, o susikūręs patikimas kooperatinis bankas galėtų sudaryti konkurenciją kitoms šalyje veikiančioms finansų institucijoms. Siekiant užtikrinti rinkos pasitikėjimą kooperatinių bankų veiklos patikimumu, jiems turėtų būti taikomi tokie pat priežiūros reikalavimai kaip ir komerciniams bankams.

Kredito unijų priežiūra turėtų būti vykdoma dviem lygiais: unijas turi prižiūrėti jas vienijantis kooperatinis bankas, o Lietuvos banko taikoma riziką ribojanti priežiūra turėtų apimti tiek kooperatinio banko vykdomą kontrolę, tiek ir atskirų kredito unijų veiklą. Toks vidaus kontrolės mechanizmas padėtų sumažinti išorės kontrolės poreikį, o Lietuvos bankui leistų efektyviau paskirstyti kredito unijų ir kooperatinių bankų priežiūrai skiriamus išteklius. Daugiau priežiūros galėtų būti nukreipiama ne kasdienės kontrolės funkcijoms atlikti, o sisteminio lygio ir struktūrinėms problemoms laiku nustatyti ir imtis priemonių jas mažinti tiek kooperatinio banko, tiek atskirų unijų lygiu.

- **BŪTINA SĖKMINGOS KOOPERATINIO BANKO VEIKLOS SĄLYGA – IŠSAMUS TURTO KOKYBĖS ĮVERTINIMAS**

Prieš pradėdant kredito unijų jungimąsi į kooperatinius bankus būtina atlikti išsamų ir nepriklausomą kredito unijų turto kokybės vertinimą. Ypač svarbu užtikrinti, kad į kooperatinius bankus susijungusios unijos būtų finansiškai patikimos ir tvirtos. Tai ne tik padidintų siūlomų sprendimų efektyvumą ir pasitikėjimą reforma, bet ir padėtų užtikrinti tvarią kredito unijų sektoriaus raidą ateityje.

Turto vertinimo metu nustačius kredito unijų turto kokybės trūkumų ir esant nepakankamai kapitalo atsargai, unijų veikla turėtų būti pertvarkoma, o nuostoliai kompensuojami pirmiausia privačiomis lėšomis. Nustačius reikšmingą turto vertės sumažėjimą ir nepavykus atkurti kredito unijų mokumo, probleminių institucijų veikla turėtų būti pertvarkoma.

- **INDĒLIŲ DRAUDIMO SISTEMA KOOPERATINIAM BANKUI, O NE ATSKIROMS UNIJOMS**

100 000 eurų indėlių draudimo apsauga turi galioti visiems vieno asmens kooperatiniame banke laikomiems indėliams, o ne indėliams, laikomiems kiekvienoje kooperatinio banko unijoje. Tokia praktika taikoma kitų šalių kooperatiniuose bankuose (pvz., *OP-Pohjola* grupėje Suomijoje). Taip, nepažeidžiant indėlininkų ekonominių interesų, sumažinama indėlių draudimo keliamą moralinės rizikos problema, apribojamos galimos valstybės (mokesčių mokėtojų) išlaidos ir didesnis dėmesys skiriamas indėlininkų pasitikėjimui efektyviai veikiančia kooperacine sistema.

Klausimai

K7 Ar palaikote siūlymą kredito unijoms jungtis į kooperatinius bankus?

K8 Ar pritariate nurodytam kooperatinio banko veiklos principui, užtikrinančiam visišką jo narių (kredito unijų) savitarpio finansinę atsakomybę?

K9 Kokių matote kitų būdų, leidžiančių užtikrinti efektyvų į kooperatinius bankus nesijungiančių kredito unijų valdymą, stipresnę unijų tarpusavio pagalbą ir efektyvesnę rizikos pasidalijimą?

4. VALDYMAS IR VIDAUS KONTROLĖ

Problemos apibūdinimas

Valdymas ir vidaus kontrolė yra viena pagrindinių Lietuvos kredito unijų silpnųjų grandžių. Kredito unijų valdymas gerokai skiriasi nuo kitų Lietuvoje veikiančių kredito įstaigų valdymo, nes, esant nepakankamam unijų narių organizuotumui ir suinteresuotumui valdymu, labai sudėtinga užtikrinti unijai vadovaujančių asmenų (valdybos) kontrolę. Kredito unijoms vadovaujantys asmenys (valdyba) turėtų siekti tenkinti narių interesus, užtikrinti stabilią ir patikimą unijos veiklą, veiksmingą vidaus kontrolės sistemą, skaidrius organizacinius ryšius, funkcijų ir atsakomybės pasiskirstymą unijos viduje. Kredito unijos nariai ir jiems atstovaujanti stebėtojų taryba turėtų formuoti ilgalaikius unijos tikslus ir veiklos strategiją, nustatyti priimtina veiklos rizikos lygį, stebėti ir kontroliuoti vadovybės veiklą. Dauguma Lietuvos kredito unijose kylančių problemų yra susijusios su netinkamu valdymu. Kontrolės funkciją turintys atlikti unijų nariai paprastai neturi pakankamai paskatų ar žinių užtikrinti tinkamą unijos veiklos ir jos vadovybės kontrolę. Kredito unijai vadovaujantys asmenys (valdyba) neretai būna nepakankamai profesionalūs, siekdami kuo didesnio pelningumo jie neretai prisiima nepagrįstą riziką ir orientuojasi tik į trumpalaikius unijos veiklos rezultatus. Kita vertus, jie neužtikrina efektyvios vidaus kontrolės, kuri iš dalies kompensuotų prisiimtą riziką. Be to, susiklosčiusi situacija sudaro prielaidas interesų konfliktams tarp unijos valdymo organo (valdybos) ir priežiūros organo (stebėtojų tarybos). Kredito unijoms plečiantis, poreikis samdyti kvalifikuotą personalą, kuris galėtų atlikti sudėtingas rizikos valdymo ir vertinimo funkcijas, didėja. Apskritai veiksmingas vidaus valdymas ir kontrolė yra lemiami veiksniai, galintys užtikrinti sėkmingą šios rūšies finansų įstaigų plėtrą.

Šiuo metu efektyvia kredito unijų valdymo ir vidaus kontrole labiausiai yra suinteresuotas Lietuvos bankas, atliekantis priežiūros funkciją. Susikūrus kooperatiniam bankui, šią funkciją užtikrintų ir savikontrolės mechanizmas. Didžioji dauguma pajininkų mažai tesidomi kredito unijos veikla ir pelningumu, o nesant aiškiai apibrėžto savininko, vidaus kontrolė yra silpna ir jos negali efektyviai kompensuoti Lietuvos banko atliekama priežiūra. Kredito unijų valdymo iššūkiai kelia nemažą grėsmę jų veiklos tęstinumui, rizikos prisiėmimui ir jos valdymui. Šis aspektas laikytinas ypač svarbiu dėl tokio kredito unijų sprendimų priėmimo principo, kai nėra atsižvelgiama į pajaus dydį ir kiekvienas pajininkas turi vieną balsą. Nors kredito unijos nariai turėtų dalyvauti unijos veikloje, tačiau didžioji dauguma jų apsiriboja indėlininko ir (arba) skolininko statusu, nelaiko savęs unijos savininkais ir valdyme nedalyvauja. Į visuotinius narių susirinkimus dažnai nesusirenka nė pusė narių. Paprastai sprendimai priimami pakartotiniame susirinkime dalyvaujančių narių balsais, dažniausiai – kredito unijų vadovų. Taip kyla valdymo konfliktų ir kredito unijų veikla tampa vis labiau pažeidžiama, priklausoma tik nuo vadovų interesų ir priimamų sprendimų. Be to, susidaro prielaidos visuotinio narių susirinkimo kompetencijai priskirtus klausimus spręsti mažai grupei narių, o jie, kaip minėta, gali turėti (dažnai ir turi) savanaudiškų tikslų. Apskritai susidaro tokia situacija, kad visi kredito unijos valdymo organai – tiek visuotinis narių susirinkimas, tiek ir unijos vadovybė – siekia trumpalaikės naudos, o unijai susidūrus su veiklos problemomis atsiriboja nuo jų sprendimo.

Nors kredito unijų savininkų (pajininkų) yra daug, tačiau iškilus problemoms niekas nenori prisiimti atsakomybės dėl unijos veiklos tęstinumo. Tai rodo neseni kredito unijų bankrotai. Kilus unijų nemokumo grėsmėi, pajininkai neparodė ketinimų prisidėti prie problemų sprendimo, nepanoro sustiprinti kapitalo papildomais įnašais. Lietuvos teisinė sistema numato savanorišką, o ne privalomą, kredito unijos narių prisidėjimą sprendžiant kredito unijoje kilusias problemas, koks jis turėtų būti esant stipriai kooperacijai ir bendruomeniškumui. Tokia situacija lemia, kad su problemomis susiduriančios kredito unijos paliekamos žlugti. Nariams atrodo ekonomiškai neracionalu investuoti į uniją, kurios vertė maža (neigiama).

Pasiūlymai

• STIPRINTI KREDITO UNIJŲ VIDAUS KONTROLĖS SISTEMĄ IR RIZIKOS VERTINIMO (VALDYMO) ORGANIZAVIMO PROCESĄ

Kooperatiniais pagrindais veikiančių kredito unijų valdymo stiprumo ir patikimumo garantas yra tinkamas ir profesionalus vadovavimas bei veiksminga vidaus kontrolės sistema. Atsakomybė už tinkamą kredito unijos valdymo organizavimą ir veiksmingos vidaus kontrolės sistemos sukūrimą pirmiausia turi tekti kredito unijos valdymo organams. Jie turi siekti, kad unijos organizacinė struktūra atitiktų veiklos pobūdį, leistų pasiekti veiklos ir jos rizikos valdymo strategijose nustatytus tikslus, būtų aiški ir skaidri. Priežiūros funkciją vykdytys valdymo organai turi kurti kredito unijos veiklos strategiją, stebėti, kaip valdyba ją įgyvendina ir kontroliuoti jos veiklą. Ypač svarbus vidaus audito vaidmuo. Kiekvienoje kredito unijoje turėtų būti užtikrintas vidaus audito funkcijos vykdymas. Vidaus auditas ne tik padėtų visų lygių kredito unijos vadovus informuoti apie nustatytus veiklos trūkumus, bet ir prisidėtų prie unijų priežiūros.

• UŽTIKRINTI TINKAMĄ INFORMACIJOS TEIKIMĄ KREDITO UNIJŲ NARIAMS IR DIDESNĮ JŲ AKTYVUMĄ

Norint užtikrinti tvarią kredito unijų veiklą, būtina rasti būdų sustiprinti kredito unijų narių bendruomeniškumą ir jų suvokimą, kad būtina aktyviai įsitraukti į unijos veiklą. Kredito unijos turėtų daugiau dėmesio skirti narių ekonominiam raštingumui didinti, pabrėžti bendradarbiavimo prasmę ir kooperacijos idėjos principus. Nariai turi gerai suprasti kredito unijos veikimo principus, gauti daugiau informacijos apie unijos veiklą, būti laiku informuoti apie vykstančius visuotinius narių susirinkimus. Priėmus siūlymus dėl didesnio kapitalo kaupimo iš pelno, unijose atsirastų

visiems nariams priklausančio kapitalo, kuris didintų unijos vertę. Finansinės gražos už indėlius tiesioginis susiejimas su unijos veiklos pelningumu irgi skatintų narius aktyviai kontroliuoti unijos vykdomą veiklą.

- **DIDINTI KREDITO UNIJŲ VADOVŲ KOMPETENCIJĄ, NUMATYTI AIŠKIAJŲ ATSAKOMYBĘ**

Didinti kredito unijų vadovų kompetenciją. Kredito unijoms vadovauti turėtų profesionalūs vadovai. Kartu su Lietuvos banku kredito unijos galėtų parengti Vadovavimo kredito unijoms gaires ir Gerosios praktikos vadovą. **Kredito unijų vadovų atsakomybė turi būti aiškiai apibrėžta.** Stebėtojų taryba turi tvirtinti ilgalaikę unijos veiklos vykdymo strategiją ir kontroliuoti jos vykdymą, įgyvendinti gero valdymo principus, rodyti profesionalumo ir etikos standartų laikymosi pavyzdį vadovams ir darbuotojams, kontroliuoti unijos vadovus, padėti jiems atlikti paskirtas užduotis ir veikti geriausiai visos unijos interesais. Unijų vadovai turėtų būti profesionalūs, atitinkamą patirtį ir išsilavinimą turintys asmenys.

Klausimas

K10

Kokiomis priemonėmis galima sustiprinti kredito unijų valdymo ir vidaus kontrolės sistemą?

Klausimai viešai diskusijai

K1

Kodėl svarbu, kad Lietuvoje būtų būtent kooperatiniais pagrindais veikiančių kredito įstaigų? Koks jų vaidmuo Lietuvos finansų sistemoje, kuo jis išskirtinis?

1. KAPITALO FORMAVIMAS

K2

Ar pritariate siūlymui, kad kredito unijos turėtų nedelsiant stiprinti kapitalą, didžiąją tvaraus kapitalo dalį kaupdamos iš uždirbto pelno?

K3

Ar pritariate kintamosios gražos indėlių koncepcijai?

K4

Kaip kitaip kredito unijos galėtų sukaupti pakankamą tvaraus, nuostolius leidžiančio padengti kapitalo atsargą?

2. ĮSIPAREIGOJIMŲ STRUKTŪRA

K5

Ar palaikote pasiūlymą didinti kredito unijų patiriamų palūkanų sąnaudų valdymo galimybes ir narių įsitraukimą į valdymą, subalansuojant kintamosios gražos indėlių ir kitų finansavimosi priemonių santykį?

K6

Gal matote kitų efektyvių priemonių, kaip sumažinti indėlių palūkanų našta kredito unijų veiklos pelningumui ir paskatinti narių įsitraukimą į unijos valdymą?

3. KOOPERACINĖ INTEGRACIJA

K7

Ar palaikote siūlymą kredito unijoms jungtis į kooperatinius bankus?

K8

Ar pritariate nurodytam kooperatinio banko veiklos principui, užtikrinančiam visišką jo narių (kredito unijų) savitarpio finansinę atsakomybę?

K9

Kokių matote kitų būdų, leidžiančių užtikrinti efektyvų į kooperatinius bankus nesijungiančių kredito unijų valdymą, stipresnę unijų tarpusavio pagalbą ir efektyvesnę rizikos pasidalijimą?

4. VALDYMAS IR VIDAUS KONTROLĖ

K10

Kokiomis priemonėmis galima sustiprinti kredito unijų valdymo ir vidaus kontrolės sistemą?

Komentarus ir pasiūlymus prašome siųsti el. paštu KUreguliavimas@lb.lt iki 2014 m. gegužės 2 d.

Terminai

Terminai

Indėlis – įsipareigojimas, už kurį mokamos sutarto dydžio palūkanos. Gaunama grąža tiesiogiai nepriklauso nuo kredito unijos veiklos pelningumo. Indėliams galioja indėlių draudimo apsauga.

Kredito unija – kredito įstaiga, kuri tenkina savo narių ūkinius ir socialinius poreikius, turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ir kitų grąžintinių lėšų priėmimu iš Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatyme nustatytų neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu, taip pat turi teisę verstis kitų šiame įstatyme nustatytų finansinių paslaugų teikimu įstatymo nustatytiems asmenims ir prisiima su tuo susijusią riziką bei atsakomybę.

Nauji terminai

Kintamosios grąžos indėlis – įsipareigojimas, kurio grąža nėra garantuota; ji priklauso nuo kredito unijos veikos pelningumo ir skirstoma atsižvelgiant į unijos per metus uždirbtą veiklos pelną. Kintamosios grąžos indėliams galioja indėlių draudimo apsauga.

Pajai – kredito unijos kapitalo dalis, suteikianti teisę kredito unijos visuotinio narių susirinkimo metu turėti vieno balso teisę sprendžiant kredito unijos narių visuotinio susirinkimo kompetencijai priskirtus klausimus.

Tvarus kapitalas – pastovus, nuostolius galintis padengti kapitalas, kurio didžiąją dalį turėtų sudaryti privalomieji rezervai, sukaupti iš pelno, ir kitos neatsiimamos lėšos (papildomi įnašai).